

Filistin 2013

M. Cüneyt Özşahin

[Arş. Gör. , Necmettin Erbakan Üniversitesi]

Kadir Sipahi

[Uzman, Necmettin Erbakan Üniversitesi]

Özet

2013 yılı Filistin açısından geçmiş yıllara kıyasla pek çok açıdan daha zorlu bir yıl olarak değerlendirilebilir. Zira gerek iç gerekse de dış politikada Filistin son yıllara kıyasla pek çok açıdan çıkmazlarla karşı karşıya kalmıştır. Yeni konjonktürü şekillendiren en büyük gelişme ise kuşkusuz Arap Baharının Filistin için sağladığı olanakların 2013 yılında büyük ölçüde ortadan kalkmış olmasıdır. Özellikle Mısır'da meydana gelen askeri darbe Gazze'yi hedef alan uzun dönemli tecrit politikasının yenilenmesi anlamına gelmiştir. Ayrıca Hamas-İsrail gerilimi, Yahudi yerleşimleri ihtilafı, gerçekleşmeyen Hamas ile el-Fetih arasındaki uzlaş 2013 yılında da Filistin'in çözümlenemeyen meseleleri olarak gündemde yerini almıştır. Bunun yanı sıra gittikçe derinleşen ekonomik darboğaz ve doğal afetler kuşkusuz Filistinlilerin cari sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Şüphesiz 2013 yılına damgası vuran en heyecan verici gelişme ise uzun yıllardır askıya alınmış olan Filistin-İsrail görüşmelerinin yeniden tartışmaya açılmış olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Filistin | Hamas | Barış Süreci | Gazze | Arap Baharı | ABD | Mısır

Palestine 2013

Abstract

On several accounts, 2013 was a difficult year compared with earlier years in Palestinian politics. Palestine encountered several obstacles both in its domestic politics and foreign policy. The most critical one of those events that shaped the political atmosphere in 2013 was for sure the disappearance of political opportunities that came along with the Arab Spring. More specifically, military coup that took place in Egypt led the renewal of the isolation to Gaza. In addition to this, issues such as the tension between Hamas and Israel, controversy over Jewish settlements, unrealized agreement between Hamas and Fatah were left unresolved in 2013. Furthermore, the economic bottleneck and natural disasters as the obstacles needs to be tackled by Palestinians, further aggravated the recent situation. There is no doubt that the most exciting event of 2013, on the other hand, was the initiation of peace talks between Palestine and Israel that has long been delayed.

Keywords: Palestine | Hamas | Peace Process | Gaza | Arab Spring | USA | Egypt

Giriş

2013 yılında Filistin için Arap Baharı'yla ortaya çıkan pozitif havanın pek çok açıdan kaybolduğuna şahitlik edilmiştir. Özellikle Mısır'da meydana gelen gelişmeler sonucunda en büyük destekçisini kaybeden Gazze yönetimi mevcut durumdan menfi yönde etkilenen taraf olmuştur. Bunun yanı sıra 2013 yılında Filistin, yüksek enflasyon ve ekonomik çöküntünün yanında doğal felaketlerin de hedefi olmuştur. Az sayıda ülkenin sunduğu destekle ayakta kalmaya çalışan Filistin ekonomisinin kimi yapısal sorunların da etkisiyle istikrara kavuşması bugün için oldukça zor görünmektedir. Bu çerçevede Filistin gerek ekonomik gerekse de siyasal olarak büyük bir darboğazda olduğu ifade edilebilecektir.

Bütün bunların yanında Hamas ve İsrail gerilimi, artan Yahudi yerleşimleri, Hamas-el-Fetih anlaşmazlığı gibi kronik hale gelmiş sorunlar 2013 yılında da devam etmiş, buna rağmen tüm Ortadoğu barışı için anahtar bir öneme sahip olan İsrail-Filistin barışı uzun bir aradan sonra yine 2013 yılında yeniden tartışmaya açılmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin gayretleriyle şekillendirilmeye çalışan müzakereler şüphesiz 2013 yılının en önemli gündem maddesini oluşturmaktadır. Öte yandan 2013 yılında gerçekleşen bir başka önemli gelişme Amerikan Birleşik Devletleri Başkanı Barack Obama'nın Ortadoğu ziyaretinde ilk durağın Kudüs ve Ramallah olarak seçilmesiydi. Başkan Obama ziyaret süresince barış sürecinin de dahil olduğu pek çok konuda açıklamalarda bulundu. Tüm bu gelişmelere karşı taraflar arasında oldukça derinlere uzanan tarihsel anlaşmazlıklar Ortadoğu'da barış sürecinin nihayete erdirilmesi ihtimal dahilinde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle İsrail'in hız kesmeden sürdürdüğu yasal olmayan yerleşim politikası geçmiş yıllarda olduğu gibi bugün de barışın önündeki en büyük

engel olarak durmaya devam etmektedir. Bu çalışmada 2013 yılında Filistin için önem teşkil eden gelişmeler yukarıda bahsedilen temalar çerçevesinde başklandırılacak ve analiz edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise tüm yıla ilişkin genel bir değerlendirme sunulmaktadır.

Filistin’de Ekonomik Yıkım ve Sürdürülemeyen İstikrar

Kuşkusuz Filistin için 2013 siyasi olarak olduğu kadar ekonomik olarak da çalkantılı bir yıl olmuştur. İsrail’in Filistin üzerine uyguladığı siyasi baskı politikası kötüye giden mali durumla birleştiğinde ekonomi üzerinde derin tahribatlara yol açmış, iç ve uluslararası alanda rekabet gücünü kırmıştır¹. Özellikle Batı Şeria’da yer alan ve Oslo anlaşmasıyla Filistin yönetimine devredilmesi öngörülen C Bölgesi’nin halen devredilmemiş olması, bunun sonucunda Filistin yönetimini tarımsal ürünler bakımından önemli olanaklardan yoksun kalması Filistin açısından uzun yıllardır dikkat çekici bir kaynak kaybını beraberinde getirmektedir.² Ayrıca Arap ülkelerinin taahhüt ettiği yardımların gelmemesi de 2013 yılında ülke içerisinde kayda değer büyüklükte finansal krize yol açmıştır. Yardımların kesilmesi bir yandan yaklaşık 180 bin kamu çalışanının maaşlarının ödenememesine sebep olurken diğer taraftan siyasal ve sosyal pek çok krize kapı aralamıştır.³ Dünya Bankası’nın verilerine göre 2008-2011 yılları arasında %9’luk bir büyüme hızı yakalayan Filistin ekonomisi⁴ 2013 yılı itibariyle dış yardımlardaki azalma ve İsrail ablukası nedeniyle büyük bir gerileme yaşamıştır. Ekonomik felaketler ve askeri çatışmalarla parçalanmış Gazze, 2013 yılında doğal felaketlerin de hedefi olmuştur. 14 Aralık’ta yaşanan Alex fırtınası ile 5000’den fazla Gazzeli evlerini terk etmeye ve geçici sığınaklarda barınmak zorunda kalmıştır.⁵ Bununla birlikte büyük bir enerji dar boğazındaki Filistin’de yakıt sıkıntısı arama kurtarma çalışmalarının da sekteye uğramasını beraberinde getirmiştir. Filistin’e ilk yakıt takviyesi 45 günlük bir sürenin sonunda deniz yoluyla ulaştırılabildiği görülmüştür.⁶

Filistin ekonomisini ayakta tutabilecek dış yardımlar ise büyük ölçüde İsrail-Filistin barışıyla ilişkilendirilmiştir. Dünya Bankası’nın 2013 raporuna göre Filistinliler topraklarını ve diğer doğal kaynaklarının tamamını kullanabilirlerse gayrisafi yurtiçi hasılatlarını artıracak ve uluslararası yardıma duyduğu güveni azaltacaktır.⁷ Ortadoğu barış vizyonu kapsamında Amerikan Dışişleri Bakanı John Kerry, özel sektör yatırımlarının yayılmasıyla Batı Şeria ekonomisinin üç yıl içerisinde gayri safi yurtiçi hasılatını %50’nin üzerine çıkaracağını ve %21 dolaylarında seyreden yüksek işsizlik oranını düşüreceğini ifade etmiştir.⁸

Filistin açısından 2013 yılında gerçekleştirilen ekonomi temelli tek olumlu gelişme ise İsrail ve Ürdün ile ortaklaşa gerçekleştirilen ortak bir projedir. Bilindiği gibi su sorunu Filistin topraklarında en derinden hissedilen ve risk teşkil eden meselelerin başında gelmektedir.⁹ Bu kapsamda önemli bir adım atılmış ve 9 Aralık 2013 tarihinde İsrail, Ürdün ve Filistin arasında temiz içme suyu elde edilmesine yönelik su kaynaklarının artırılması ve paylaşılmasına

ilişkin önemli bir anlaşma imzalanmıştır.¹⁰ Bununla birlikte ekonomik sorunların yanı sıra Filistin siyasi olarak da pek çok sorun ile karşı karşıya kalmıştır. Filistin iç politikasını sekteye uğratan bir diğer gelişme de Başbakan Salam Fayyad'ın istifası olmuştur. Fayyad'a yönelik el-Fetih içerisindeki hoşnutsuzluklar Salam Fayyad'ı istifaya sürüklemiştir. Oldukça kritik bir zaman dilimine tekabül eden söz konusu istifayı Mahmud Abbas kabul etmiş ancak yeni hükümet kurulana dek Fayyad'ın görevinin başında bulunmasını istemiştir.¹¹

Batı Şeria'nın kendi içerisinde yaşadığı sorunların yanı sıra Gazze ile yaşadığı anlaşmazlık da Filistin'de uzun yıllardır süren siyasi kargaşanın bir diğer nedeni olarak sunulabilecektir. Bununla birlikte 2013 yılı başlangıç itibarıyla olumlu sayılabilecek bazı önemli gelişmelere sahne olmuştur. Hamas, el-Fetih'in 48. kuruluş yıldönümü kapsamında Gazze'de toplanmasına izin vermiş ve yıllar sonra gelen bu diplomatik jest önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir.¹² Hamas lideri Halid Meşal coşkuyla kutlanan etkinlik için şu yorumlarda bulunmuştur: "Gazze yönetiminin festivalde yer alması; gerek uzlaşma vaatlerini tekrarlayan Hamas gerekse de el-Fetih liderlerinin "büyük milli duruşunu" göstermiş oldu."¹³

Yaşanan bu olumlu hava ile birlikte arabuluculuk rolü üstlenen Mısır'ın daveti üzerine Halit Meşal ve Mahmut Abbas Kahire'de Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi ile görüşmelerde bulundu. Görüşmelerde tarafların Nisan 2011 tarihinde imzalanan ve Mayıs 2012'den önce Filistin'de seçimlerin gerçekleştirilmesinin öngörüldüğü ilgili uzlaşmalarının gereğini yerine getirilmesi vurgulanmıştır.¹⁴ Bununla birlikte el-Fetih yetkililerinin yaptığı açıklama da Mahmut Abbas'ın başkanlığında toplanacak birlik hükümetinin kurulması için 30 Ocak tarihi işaret edilmiştir.¹⁵

Birlik hükümetinin kurulması için atılan tüm bu adımlara rağmen halen bazı anlaşmazlıkların yaşanması tam anlamıyla uzlaşımın önüne büyük engeller koymaktadır. Kurulacak birlik hükümetinin süresi, lideri ve mahiyetine ilişkin taraflar arasında husul bulan anlaşmazlıklar seçimlere yönelik belirsizliğin giderilememesi sonucunu doğurmuştur.¹⁶ Mayıs ayında gerçekleştirilen görüşmelerde taraflar birlik hükümeti için 3 aylık bir program yapmayı kararlaştırmıştır.¹⁷ Ancak Hamas ve el-Fetih arasında gerçekleştirilen görüşmelerin barışa yönelik ciddi sonuçlar doğuracağı beklenmemektedir. Duruma ilişkin İslami Cihat Örgütü yetkilisi Abu İmad al-Rifaei verdiği demeçte her iki tarafın da "ayrılığın sonlandırılması ve 2011 yılında imzalanan anlaşmayı uygulama hususunda ciddi olmadığını" vurgulamıştır.¹⁸ Mahmut Abbas'ın birlik hükümetinin tartışıldığı bir süreç zarfında Başbakanlığa kendi adayı Rami Hamdallah'ı ataması Hamas yönetimi tarafından eleştirilmiştir.¹⁹ Yaklaşık iki ay sonra Hamas'ın gündeme getirdiği el-Fetih'in Mısır yönetimine kimi düzmece belgeler ihraç ettiği iddiası²⁰ ise taraflar arasındaki husumetin görünenden çok daha derin olduğunu gözler önüne sermiştir.

İsrail-Filistin Görüşmeleri: İnandırıcılığı Yitirmiş Bir Barış Çabası

Filistin için 2013 yılı yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen şüphesiz İsrail-Filistin barışı açısından önemli gelişmelere tanıklık etmiştir. Yıllardır süregelen çatışma halini sona erdirmek için atılan kimi adımlar İsrail-Filistin görüşmelerinin yeniden başlamasına ön ayak olmuştur. İsrail ile uzun süredir başlatılması planlanan barış görüşmeleri 29 Temmuz tarihinden yeniden başlatılmış, 2010 yılından bu yana akamete uğramış olan doğrudan görüşme trafiği ABD başkan yardımcısı John Kerry'nin öncülüğüyle Washington'da gerçekleştirilen ilk temaslar ile yeniden işlerlik kazanmıştır.²¹ Bu çerçevede Filistin yönetimi ile İsrail arasındaki görüşmelerin 9 aylık bir takvime bağlanması kararlaştırıldı.²² Taraflar arasındaki karşılıklı görüşmelerin 14 Ağustos'ta Kudüs'te başlaması öngörülmüştür.²³ Amerika Birleşik Devletleri gözetiminde 14 Ağustos tarihinde başlayan görüşmelerde en büyük handikaplardan birinin ise işgal altındaki Filistin topraklarında devam eden İsrail yerleşimleri olduğu kaydedilmiştir.²⁴

İsrail yerleşimlerini “meşru olmayan” olarak nitelendiren Amerikan Dışişleri Bakanı Kerry'nin başlattığı “mekik diplomasisi” üç yıl aradan sonra görüşmeleri yeniden canlandırmaya katkıda bulunmuştur.²⁵ Ancak Kerry'nin işi İsrail özellikle işgal altındaki bölgelerdeki yerleşim politikası nedeniyle oldukça güç görünmektedir. Kerry, üç günlük zorlu görüşme trafiğinin seyrine ilişkin şu sözleri sarf etmiştir: “Daima zorluklar ve gerilimler olacaktır; ben bu zorluklarla uğraşma konusunda sahip olduğumuz yeteneklere çok güveniyorum.”²⁶ Öte yandan ABD Dışişleri Bakanı John Kerry barış çabalarının akamete uğramasının üçüncü bir intifada riskini doğurabileceğine dikkat çekmiştir.²⁷ Kerry barış görüşmelerini canlandırmak için Filistin altyapı çalışmalarına tahsis edilecek 75 milyon dolarlık ek yardım yapacağını duyurdu.²⁸ Yine Filistin'in tekrar masaya oturmasını sağlama planının bir parçası olarak ABD'nin daha özelde John Kerry'nin yoğun çalışmaları sonucunda 26 Filistinli mahkum serbest bırakıldı.²⁹ Filistinli tutukluların serbest bırakılması öncesi düzinelerce Yahudi, İsrail hükümeti ve Benjamin Netanyahu'yu protesto etti.³⁰ Böylelikle daha önce kararlaştırılmış olan 4 aşamalı planda tutukluların serbest bırakılması ile üçüncü aşama tamamlanmış, bu durum İsrail tarafında rahatsızlığa neden olurken Filistinlilerce sevinçle karşılanmıştır.³¹

2013 yılında gerçekleştirilen İsrail-Filistin görüşmelerinin tarihi bir fırsat olduğu vurgusu çeşitli isimlerce dile getirilmiştir. İsrail Bilim ve Teknoloji Bakanı Yaakov Peri görüşmelerin başlaması konusunda “Bu çatışmanın çözülmesi konusunda çok fazla şansımız olmayacaktır” diyerek görüşmelerin önemine dikkat çekmiştir.³² Öte yandan İsrail Savunma Bakanı Moshe Yaalon, “Oslo görüşmelerinden bu yana yaklaşık 20 yıldır ve 120 yılı aşkın bir süredir bu çatışmayı bitirmeye çalışıyoruz. Yorumlarımdaki şüpheli ton açıkça ortadadır. Ama biz bir şans daha vermeye kararlıyız.” ifadesini kullanmıştır.³³

Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Barack Obama'nın 2013 yılında gerçekleştirdiği Ortadoğu gezisinin ilk durağı İsrail oldu. Barack Obama'nın Kudüs temaslarında de gündemi teşkil eden en önemli konulardan biri ise İsrail-Filistin barışı oldu. 20 Mart tarihinde Benyamin Netanyahu ile görüşen Obama, İsrail ile gerilen ilişkilerin yumuşatılması İran ve nükleer silahlanma, Suriye meselesi, İsrail-Filistin sorunu gibi konuları masaya yatırdı.³⁴ Ayrıca 21 Mart 2013 tarihinde İsraililere yönelik yaptığı konuşmada Obama “bugün sizlere özellikle de genç insanlara söylemek isterim ki Amerika Birleşik Devletleri var olduğu sürece yalnız değilsiniz. (*ah-tem lo lah-vahd*)”.³⁵ Ayrıca yaptığı değerlendirmede Barack Obama demokratik bir Yahudi Devleti olan İsrail'in bu niteliğini ancak barışın yanında olarak koruyabileceği mesajını iletmiştir.³⁶ Obama Ramallah'ta Filistin yönetimi lideri Mahmut Abbas ile de görüştü. Obama görüşmelerde önkoşul olmamasına vurgu yaparken; ABD liderinin İsrail yerleşimlerinin dondurulmasının bir önkoşul olarak masaya getirilmemesi talebi Filistin yönetiminin tepkisine neden oldu.³⁷

Büksel'deki bazı üst düzey yetkililer Filistin'in görüşmelerden çekilmesi ya da görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanması durumunda her yıl gönderilen 300 milyon avroyu kesmekle tehdit etmiştir. İsmi açıklanmayan bir AB yetkilisi “eğer görüşmeler başarısız olacaksa neden yüz milyonlar gönderiyoruz” diyerek barış süreci ve dış yardımlara ilişkin AB'nin bakış açısını gözler önüne sermiştir.³⁸ Durma noktasına gelen barış görüşmelerinin yeniden canlandırılması için kişisel inisiyatif alan Kerry, AB'nin yapılan yardımları keseceğini duyurması üzerine bölgede yeni temaslara başlamıştır.³⁹

Cereyan eden tüm gelişmelere karşın İsrail-Filistin barışına yönelik toplumsal algının iyimserlikten oldukça uzak olduğu ifade edilebilecektir. Filistinlilerle yapılan anketler sonucunda Filistinlilerin birçoğu barış görüşmelerinin sonuna gelindiğine inanmamaktadır. Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze Şeridi'ni kapsayan bölgede bin kişi ile yapılan görüşmelerde katılımcıların %56'sı İsrail-Filistin barışını olası görmemektedir. Ankete katılanların %51 ise İsrail'e görüşmelerin yapılmasına karşı çıkmakta iken ancak %33 lük bir kısım görüşmelerin yapılmasına destek vermektedir.⁴⁰

Devam Eden İsrail-Filistin Gerilimi: Çatışmalar, Yerleşim Politikası ve Uluslararası Girişimler

İsrail ve Hamas arasındaki gerilim geçmiş yıllarda olduğu gibi 2013 yılında da hız kesmeden devam etmiştir. Hamas'ın bir inşaat işçisine yönelik saldırısı ve akabinde 3 yaşında bir çocuğun ölümü ile sonuçlanan İsrail misillemesi Hamas ve İsrail arasındaki gerilimi canlı tutmuştur.⁴¹ Ayrıca İsrail tarafı Hamas'ın İsrail kontrolündeki bölgeye sızmak için kullandığı gizli bir tünel tespit etmiştir.⁴²

İsrail'in Filistin topraklarına yönelik sürdürdüğü yerleşim politikası Filistin için önemli sorunu olarak çözümsüz bir şekilde durmaktadır.⁴³ Geçmiş yıllarda tecrübe edildiği şekilde 2013 yılında da İsrail tüm itirazlara karşın işgal altındaki topraklarda yapılaşmaya son vermeyerek, 1000 ile 2000 arasında yeni yapılar inşa edeceğini deklare etmiştir.⁴⁴ İsrail geçmiş yıllarda defalarca yaşadığı gibi bir defa daha Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Kon-

seyinden işgal altındaki topraklarda sürdüğü yapılaşmanın ve yerleşimlerin büyük bir insan hakları ihlali olduğuna ilişkin uyarı aldı.⁴⁵ AB'nin Kudüs ve Ramallah'da bulunan misyon şeflerinin hazırlamış olduğu yayınlanmamış raporda ise İsrail'in Doğu Kudüs ve Kudüs'ün dışındaki E1 bölgesindeki yerleşimlerinin kınanması ve Avrupa Birliği ülkelerinden yerleşimler için ekonomik yaptırımlara başvurmaları istenmektedir. Ayrıca raporda önlem olarak finansal işlemlerin ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kesilmesi gerektiğine işaret edilmektedir.⁴⁶ İlerleyen günlerde yayınlanan raporda AB'nin yine benzer noktalara temas ettiği dikkat çekmektedir.⁴⁷

Ayrıca İsrail'in yerleşim politikası 2013 yılında yeniden gündeme gelen İsrail-Filistin barışına yönelik en büyük engellerden biri olarak değerlendirilmektedir. İsrail makamlarından yapılan açıklamaya göre 800 adet yeni konutun inşasına başlanacağı haberi çözüm sürecini sekteye uğratabilecek provakatif bir hamle olarak değerlendirilmiştir. Hatta gözlemci bir kuruluş olan Şimdi Barış (*Peace Now*) sözcüsü Lior Amihai bu durumu "barış sürecini rayından çıkaracak bir hamle" olarak tanımlamıştır.⁴⁸ Filistin Kurtuluş Örgütü'nden Yasel Abed Rabbo ise *Filistin'in Sesi* Radyosuna yaptığı açıklamada İsrail yerleşim politikasının görüşmelere gölge düşürdüğünü ve "uygulanamayan pratikler dolayısıyla görüşmelerin çökebileceğini" ifade etmiştir.⁴⁹

Yine AB'nin üye ülkelerinden bazı liderler ve üst düzey bürokratlar AB Dış İlişkiler şefi Catherine Ashton'a İsrail ile olan ilişkilerini 1967 yılı öncesi sınırları esas alan yönergelere göre düzenlenmesi çağrısında bulunmuştur.⁵⁰ Yerleşimlerle ilgili yayımlanan bir diğer rapor ise Dünya Bankası tarafından yayımlanmıştır. Rapora göre İsrail'in hukuksuz olarak yerleştiği bölgelerin Filistin ekonomisine 3,4 milyar dolarlık yıllık kayba neden olduğu belirtilmektedir.⁵¹ John Kerry, 7 Kasım'da yaptığı bir konuşmasında İsrail'in işgal altındaki bölgelerde yapmış olduğu yerleşimlerin hukuksuz olduğunu ve Filistin ile İsrail arasında yürütülen barış görüşmelerini olumsuz yönde etkilediğini vurgulamıştır.⁵² Tüm bunların yanında Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Brookings Institute'e yaptığı açıklamada İsrail ile Filistin arasında gerçekleştirilecek bir barışın ancak birleşmiş bir Filistin'in ortaya çıkışıyla yani Hamas-el-Fetih uzlaşısıyla mümkün olabileceğinin altını çizmiştir.⁵³

Filistin'de Arap Baharı Sonrası Diplomatik Sıkışmışlık ve Çözüm Arayışları

Arap Baharı sonrasında başta Mısır olmak üzere Fas ve Tunus gibi ülkelerin desteğiyle Filistin önemli stratejik avantajlar kaydetmişti.⁵⁴ Arap Baharı'nın yarattığı olumlu atmosferin hızla kaybolmasıyla beraber Filistin'in özellikle de Hamas'ın diplomatik olarak pek çok açmazla karşı karşıya kaldığı ifade edilebilecektir. Kaybedilen diplomatik bağlardan en önemlisi kuşkusuz Gazze için hayati bir öneme sahip olan Mısır yönetimiyle tesis edilmiş olanlardı. Özellikle de Gazze ile Mısır arasındaki geçişlerin giderek zorlaştırılması ve askeri kontrolün daha da sıklaştırılması değişimin somut yansımaları oldu. Özellikle de Hamas ile Müslüman Kardeşler arasındaki bağların sıklıkla vurgulanması alınan önlemleri daha da keskin hale getirdi.⁵⁵

Mısır'da yaşanan yönetim değişikliği öncesinde kısmen de olsa nefes alma imkânı olan Gazze açısından büyük bir ekonomik yıkımı da beraberinde getirdi. Mısır ile yer altı tünelleri yoluyla sürdürülen ticari bağlantının kopması Gazze'de başından beri çok da iyi bir performans sergileyemeyen ekonomiyi daha da büyük bir çıkmaza sürükledi. Gazze'de yükselen enflasyon ise ekonominin bu olumsuz seyrinin günlük hayata yansıyan yüzünü teşkil etmektedir.⁵⁶ Bunun yanı sıra Mısır hükümetinin Gazze'ye hava aldırın tünelleri ortadan kaldırmanın yanında Gazze ile Mısır arasındaki sınıra tampon bölge oluşturduğu da ifade edilmektedir. Yine bağlantılı olarak pek çok evin yıkıldığı ve bu çerçevede Sina'da Mısır ordusuna yönelik ufak çaplı protesto gösterilerinin gerçekleştirildiği de kaydedilmiştir.⁵⁷

2013 yılı boyunca Mısır ile Hamas arasındaki gerilimin kimi diğer olaylarla da gün yüzüne çıktığına şahitlik edilmiştir. Mesela Mısır Büyükelçisi Yasser Othman Hamas yönetimini Mısır'ın iç işlerine müdahale etmekle suçlamıştır. Bu çerçevede Hamas yönetiminin propaganda yoluyla Mısır yönetimi karşısında Müslüman Kardeşler'in desteklenmesine göz yumduğu dile getirilmiştir.⁵⁸ Öte yandan, Batı Şeria'da, Hamas- Müslüman Kardeşler ittifakına yönelik rahatsızlığını ifade etmekten geri durmamaktadır. Filistin Kurtuluş Ordusu ise Hamas'ın bir an önce Müslüman Kardeşler'le olan bağlarını kesmesi telkininde bulunmuştur.⁵⁹ Öte yandan Hamas'ın Mısır'da yaşanan süreç hususunda sessiz kalması ve Müslüman Kardeşler'e doğrudan yardım edememesi kendi güçsüzlüğü kadar Mısır'da kontrolü elinde bulunduran mevcut askeri cunta ile doğrudan karşı karşıya gelmek istememesinden kaynaklandığı dile getirilmiştir.⁶⁰ Kuşkusuz Hamas'ın dış desteğini yitirmesinin aynı zamanda kimi iç politik sonuçları da oldu. Her şeyden önce Gazze yönetimi, Mısır'da Mursi yönetiminin devrilmesiyle beraber en büyük destekçisini kaybetti. Bununla birlikte bu durum Hamas'ın el-Fetih karşısında güç kaybetmesi ile pazarlık şansını zayıflatarak tarafların uzlaşma imkânını da ortadan kaldırmıştır.⁶¹ Filistin gittikçe sıkılaştıran tecrit sürecinde en önemli desteği Türkiye ve Katar'dan almıştır. Özellikle Türkiye gerek ekonomik gerekse de siyasi anlamda zor durumda bulunan Hamas yönetimini izole edilmişlikten kurtarmaya çalışmaktadır. Türkiye İsrail- Filistin çatışmasında başından beri Hamas'ı tanımakta ve 1967 öncesi sınırlara dayanan iki devletli bir barıştan yana olmaktadır.⁶² Bu çerçevede Türkiye enerji darboğazındaki Gazze'de başta sağlık hizmetlerini hedef alanlar olmak üzere temel kurumların enerji ihtiyacını karşılamak için yardım etme taahhüdünde bulunmuştur. Bu amaçla Türkiye, Gazze'de kullanılmak üzere 850.000 dolarlık petrol yardımında bulundu.⁶³ Bunun yanı sıra Türkiye, Mavi Marmara krizi sonrasında İsrail ile ilişkilerinin gözden geçirilmesi ve düzeltilmesi konusunda Gazze'ye yönelik ablukanın kaldırılmasını bir ön koşul olarak değerlendirmiştir.⁶⁴ Ayrıca Katar oldukça güçlü ilişkilere sahip olduğu Hamas yönetimine bir diğer destek aynı zamanda onu ölçülülüğe ve şiddetten uzak durmaya davet eden Katar yönetiminden gelmiştir.⁶⁵ Bununla birlikte Katar, Filistin'e barış sürecinin devam etmesi kaydıyla 150 milyon dolarlık borç yardımı yapacağı vaadinde bulunmuştur.⁶⁶

Öte yandan 2013 yılında Mısır'da Mursi'nin desteğini yitiren ve ekonomik ve diplomatik olarak zor durumda kalan Hamas yönetimi eski müttefikleri İran ve Hizbullah ile ilişkilerini yumuşatma yolunu tercih etmiştir. Uzun yıllardır ekonomik olarak İran ve Hizbullah'a bağımlı durumda bulunan Hamas, Suriye'de yaşanan çatışmalarla gerilen ilişkiler tamir etmek ve kaybettiği ekonomik bağları yeniden tesis etmek istemektedir. Eski Hamas liderlerinden Mahmut el-Zahar, "Tahran ve Hizbullah ile ilişkilerde bir kesinti olmadığını, yalnızca İran'daki mevcut seçimler nedeniyle yavaşlama olduğu" belirtmiştir.⁶⁷

Gazze'ye nazaran daha fazla opsiyonu olan Batı Şeria yönetiminin ise uluslararası arenada çeşitli girişimleri oldu. Bu çerçevede özellikle 2012 yılında Birleşmiş Milletler'e üye olmayan gözlemci olarak kabul edilen Filistin Yönetimi⁶⁸ söz konusu uluslararası girişimlerini 2013 yılında da sürdürdü. Filistin Birleşmiş Milletler Genel Konseyi'nde bu statüyü kazanmasının ardından ilk oyunu ise 2013 yılında kullandı.⁶⁹ Ayrıca Filistin baş müzakerecisi Saeb Erakat, Filistin'in Uluslararası Ceza Mahkemesi başta olmak üzere 63 uluslararası örgüte üyelik başvurularında bulunacaklarının altını çizmiştir.⁷⁰

Sonuç Yerine

Filistin için 2013 yılı ekonomik ve siyasal olarak krizlerin eksik olmadığı bir yıl olarak kayıtlara geçecektir. Filistin'in gerek kimi Arap ülkelerinden gelen desteğini yitirmesi gerekse de Mısır ile sahip olduğu –özellikle de Gazze ile- bağların kopmuş olması, mevcut finansal krizi derinleştirmiştir. Yaşanan süreç Filistin ekonomisinin otonom bir nitelik taşımadığı ve yardıma bağımlı olduğu gerçeğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

2013 yılı dikkate alındığında Filistin için ekonomik olarak yakalanamayan başarı ne yazık ki siyasal olarak da yakalanamamıştır. Uzun yıllardır devam eden Hamas-el-Fetih gerilimi taraflar arasındaki karşılıklı güven eksikliği ve karşılıklı suçlamalar nedeniyle 2013 yılında da sürmüştür. Öte yandan tarafları uzlaştırmaya yönelik yılın hemen başında Mısır arabuluculuğunda gerçekleştirilen temaslar ilerleyen aylarda istenilen sonuçlara ulaşmaktan uzak kalmış ortak bir hükümet kurulması mümkün olmamıştır.

2013 yılının Mısır'da meydana gelen hükümet değişikliği ile beraber Filistin özellikle de Gazze yönetimi açısından oldukça zorlu bir yıl olduğu ifade edilebilecektir. Müslüman Kardeşler'in uzaklaştırılmasıyla Gazze yönetimi yeni ittifak arayışları içerisine girdi. Öte yandan el-Fetih ve Filistin yönetimi ise uluslararası mekanizmalara dâhil olmaya yönelik faaliyetlerine hız verdi. Bu bağlamda Filistin yönetiminin mevcut sorunları uluslararası kanallarla çözmeyi amaçladığı ifade edilebilecektir.

2013 yılına damgasını vuran belki de en önemli gelişme ABD 'nin girişimleriyle şekillenen İsrail-Filistin barışına yönelik çabalarıdır. Yaklaşık on yıldır ara verilen barış girişimleri 2013 yılında yeniden başlamıştır. Ancak Amerika'nın arabuluculuğunu üstlendiği ve John Kerry'nin özel gayretleriyle şekillenen barış sürecinin an itibarıyla bir sonuca ulaşamaması ve daha da önemlisi gelecekte de herhangi bir sonuca ulaşmasının da beklenmemesi Filistin açısından statükonun devam edeceğinin sinyalleri olarak okunmalıdır. Kuşkusuz İsrail'in uygulamış olduğu ekonomik abluka ve yerleşim politikası mevcut çözümsüzlük ile doğrudan ilişkilendirilebilecektir.

Kronoloji

- **4 Ocak:** Uzun bir aranın ardından el-Fetih'in 48 kuruluş yıldönümü kapsamında Gazze'de kutlamalar yapılmıştır.
- **6 Ocak:** Arap ülkelerinin Filistin'e yönelik yardımların gelmemesi finansal krizi derinleştirmiştir.
- **10 Ocak:** Hamas ve el-Fetih, Mısır arabuluculuğunda yeniden bir araya geldiler.
- **31 Ocak:** Birleşmiş Milletler İsrail'in yasa dışı yapılanması insan hakları ihlali olarak değerlendirmiştir.
- **2 Şubat:** Henüz yayınlanmamış Avrupa Birliği raporunda İsrail yerleşimleri kınanmakta ve Avrupa Birliği ülkelerinden yerleşimler için ekonomik yaptırıma gitmeleri istenmektedir.
- **12 Mart:** Filistin yönetimi Başbakanı, Salam Fayyad istifa etti.
- **20 Mart:** Ortadoğu gezisinin ilk durağında ABD başkanı Barack Obama, Benjamin Netanyahu ile temaslarda bulundu.
- **21 Mart:** Ramallah'ta Mahmut Abbas ile Barack Obama arasında gerçekleşen görüşmede taraflar İsrail- Filistin barışında önkoşullar konusunda anlaşmazlığa düştüler.
- **17 Mayıs:** Başbakan Recep Tayyip Erdoğan gerçek bir İsrail-Filistin barışının ancak Hamas- el-Fetih uzlaşısıyla mümkün olabileceğinin altını çizmiştir.
- **24 Mayıs:** Hamas ve el-Fetih arasında Mayıs ayında yeni görüşmeler gerçekleşmiştir.
- **13 Ekim:** İsrail, Hamas'ın kendi kontrolündeki bölgeye sızmak için kullandığı gizli bir tünel tespit etti.
- **8 Kasım:** ABD dışişleri bakanı John Kerry, İsrail-Filistin görüşmelerinde barış çabalarının akamete uğramasının üçüncü bir intifada riskini doğurabileceğine dikkat çekti.
- **14 Aralık:** 14 Aralık'ta yaşanan Alex fırtınası ile 5000'den fazla Gazze'li evlerini terk etmeye mecbur kalmıştır.
- **26 Aralık:** İsrail işgal altındaki topraklarda, 1000 ile 2000 arasında yeni yapı inşa edeceğini deklare etmiştir.
- **27 Aralık:** Filistinli baş müzakereci Saeb Erakat, Filistin'in Uluslararası Ceza Mahkemesi başta olmak üzere 63 uluslararası örgütte üyelik başvurusunda bulunacağını bildirmiştir.
- **31 Aralık:** 26 Filistinli mahkûm barış görüşmelerinin bir ön şartı olarak İsrail tarafından serbest bırakıldı.

Notlar

- 1 "Israel harms Palestinian Economy: Report", *Al Jazeera*, 12 Mart 2013.
- 2 "Palestinians Access to Area C Key to Economic Recovery and Sustainable Growth", *World Bank*, 8 Ekim 2013. <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2013/10/07/palestinians-access-area-c-economic-recovery-sustainable-growth>.
- 3 "Palestinian Authority in Crisis Over Finances, Premier Says", *New York Times*, 6 Ocak 2013.
- 4 Noah Browning, "West Bank economy shrinks for first time in decade", *Reuters*, 8 Ekim 2013.
- 5 "Floods from storm Alexa force Gazans to leave home", *BBC News*, 14 Aralık 2013.
- 6 "Gaza receives first fuel shipment in weeks after winter storm", *The Guardian*, 15 Aralık 2013.
- 7 Ali Jarbawi, "Plan B for Palestine: Zone C", *New York Times*, 22 Kasım 2013.
- 8 Michael R. Gordon ve Jodi Rudoren, "Trying to Revive Mideast Talks, Kerry Pushes Investment Plan for West Bank", *New York Times*, 26 Mayıs 2013.
- 9 Filistin'de su sorununa ilişkin bkz. Lauren Gelfond Feldinger, "The politics of water: Palestinians bracing for another dry summer", *Haaretz*, 12 Nisan 2013.
- 10 Isabel Kershner, "A Rare Middle East Agreement, on Water", *New York Times*, 9 Aralık 2013.
- 11 Isabel Kershner ve Jodi Rudoren, "Palestinian Prime Minister Resigns, Adding Uncertainty to Government", *New York Times*, 13 Nisan 2013.
- 12 "Fatah holds first mass rally in Gaza in years", *Al Jazeera*, 4 Ocak 2013.
- 13 "Fatah festival in Gaza reflects 'new phase of unity'", *Ma'an News*, 5 Ocak 2013.
- 14 "Palestinian groups Hamas and Fatah agree on unity deal", *BBC News*, 10 Ocak 2013.
- 15 "Fatah: Abbas will head unity government", *Ma'an News*, 18 Ocak 2013.
- 16 Hazem Balousha, "Palestinian Parties Remain Divided Over Elections", *Al Monitor*, 18 Şubat 2013.
- 17 "Fatah, Hamas agree to form Palestinian unity government", *Al Arabiya News*, 15 Mayıs 2013.
- 18 "Islamic Jihad leader: Fatah, Hamas not ready to end split", *Ma'an News*, 24 Mayıs 2013.
- 19 Ali Sawafta, "Palestinians' Abbas appoints new PM to Hamas outrage", *Reuters*, 2 Haziran 2013.
- 20 "Fatah dismisses Hamas papers as fabrications", *Al Jazeera*, 31 Temmuz 2013.
- 21 Michael R. Gordon ve Isabel Kershner, "Israel and Palestinians Set to Resume Peace Talks, U.S. Announces", *New York Times*, 28 Temmuz 2013.
- 22 Rebecca Shimoni Stoil, "Israelis, Palestinians agree to 9-month timeline for negotiations", *The Times of Israel*, 29 Temmuz 2012, <http://www.timesofisrael.com/israelis-palestinians-agree-to-nine-month-timeline-for-negotiations/>
- 23 "Date set for more Israeli-Palestinian talks", *Al Jazeera*, 14 Ağustos 2013.
- 24 "Israel-Palestinian peace talks resume", *Al Jazeera*, 15 Ağustos 2013.
- 25 Lesley Wroughton, "Grappling with troubled peace process, Kerry urges Israeli settlement limits", *Reuters*, 6 Kasım 2013.
- 26 Mark Landler ve Jodi Rudoren, "Kerry's Path Steepens in Israeli-Palestinian Talks", *New York Times*, 6 Kasım 2013.
- 27 Hannah Strange, "John Kerry warns of third intifada if Israeli-Palestinian talks fail", *The Telegraph*, 8 Kasım 2013.

- 28 "Kerry announces \$75 million more in aid for Palestinian infrastructure to boost peace talks", *Fox News*, 6 Kasım 2013.
- 29 "Israel frees 26 Palestinian prisoners", *The Telegraph*, 31 Aralık 2013.
- 30 "Israelis protest Palestinian prisoner release", *Al Jazeera*, 29 Aralık 2013.
- 31 "Israel releases 26 Palestinian prisoners", *Al Jazeera*, 31 Aralık 2013.
- 32 "Israel-Palestinian peace talks to resume in Jerusalem", *BBC News*, 15 Ağustos 2013.
- 33 "Israel-Palestinian peace talks to resume in Jerusalem", *BBC News*, 15 Ağustos 2013.
- 34 Michael Martinez, "5 things to know about Obama's first presidential visit to Israel", *CNN*, 21 Mart 2013.
- 35 Max Fischer, "How Obama just reframed the Israel-Palestine Conflict", *Washington Post*, 21 Mart 2013.
- 36 Michael Cohen, "Obama's oratory v the reality of Israeli inertia over a Palestinian state", *The Guardian*, 22 Mart 2013.
- 37 Jack Khoury ve Amira Hass, "Abbas to Obama: Israel talks only in exchange for settlement freeze, release of prisoners", *Haaretz*, 22 Mart 2013.
- 38 Harriet Sherwood, "John Kerry in fresh push to kickstart Israel-Palestine talks", *Guardian*, 4 Aralık 2013.
- 39 Harriet Sherwood, "John Kerry in fresh push to kickstart Israel-Palestine talks", *Guardian*, 4 Aralık 2013.
- 40 Khaled Abu Toameh "Poll reveals most Palestinians think peace talks with Israel are dead", *Jerusalem Post*, 16 Aralık 2013.
- 41 Isabel Kershner, "Killing and Retaliation at Gaza-Israel Border Continue Violent Cycle", *New York Times*, 24 Aralık 2013.
- 42 "Israel finds tunnel dug under its Gaza border", *The Telegraph*, 13 Ekim 2013.
- 43 Yerleşim sorununa ilişkin bir değerlendirme için bkz. Ali Balcı, "İsrail Sorunu: Savaş ve Barış Arasında", Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Edt.), *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, Nobel Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Cilt: 1, 2010, s.132-136.
- 44 Inna Lazareva, "Israel to announce settlement building despite pleas", *The Telegraph*, 26 Aralık 2013.
- 45 "UN says Israeli settlements violate human rights", *CBC News*, 31 Ocak 2013.
- 46 "Unreleased EU report slams Israeli settlements", *Jerusalem Post*, 02 Şubat 2013.
- 47 "EU reports slams Israeli settlements, calls for economic sanctions", *RT News*, 27 Şubat 2013.
- 48 "Israel approves new settlements in West Bank", *Al Jazeera*, 25 Kasım 2013.
- 49 "Israel-Palestinian peace talks to resume in Jerusalem", *BBC News*, 8 Ağustos 2013.
- 50 "Former European leaders call on EU to enforce ban on Israeli settlements", *Jerusalem Post*, 16 Eylül 2013.
- 51 Moshe Dann, "The World Bank vs. Israeli settlements", *Jerusalem Post*, 19 Kasım 2013.
- 52 "Kerry: Israeli settlements are illegitimate", *Al Jazeera*, 6 Kasım 2013.
- 53 "Palestinian-Israeli peace not achievable without Hamas-Fatah reconciliation: Turkish PM", *Hurriyet Daily News*, 17 Mayıs 2013.
- 54 Barak Ravid, "The Arab Spring and Israel's Winter Hibernation", *Haaretz*, 8 Aralık 2011; Joel Greenberg, "Hamas Adjusts to Arab Spring", *The Washington Post*, 22 Aralık 2011.
- 55 Rana Baker, "Egypt's coup does not bode well for Palestinians", *The Guardian*, 10 Temmuz 2013.

- 56 Harriet Sherwood, "Gaza chokes as Egypt's economic garotte tightens", *The Guardian*, 14 Ekim 2013.
- 57 Adnan Abu Amer, "Egypt's Buffer-Zone Move Shocks Hamas", *Al Monitor*, 4 Eylül 2013.
- 58 Khaled Kraizim, "Egypt Envoy to Palestine Accuses Hamas of Incitement", *Al Monitor*, 28 Ağustos 2013.
- 59 Elad Benari, "PLO Calls on Hamas to Cut Ties with the Muslim Brotherhood", 29 Aralık 2013, http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/175643#Ux3Fcf_tJc
- 60 Shlomi Eldar, "Has Hamas Abandoned Egypt's Muslim Brotherhood?", *Al Monitor*, 19 Ağustos 2013.
- 61 Khaled Elgindy, "Palestinian Political Dynamics in the Aftermath of the Egyptian Coup", *Brookings Institute, Foreign Policy Trip Reports*, Number 56, 11 Ekim 2003.
- 62 Adnan Abu Amer, "Erdogan Wins Palestinian Hearts and Minds", *Al Monitor*, 6 Mart 2013.
- 63 Nidal Al-Mughrabi, "Turkey to fund fuel for stricken Gaza utilities", *Reuters*, 28 Kasım 2013.
- 64 İbrahim Kalın, "Israeli apology begins reset of ties with Turkey", *The Japan Times*, 1 Nisan 2013.
- 65 Adnan Abu Amer, "Hamas Ties to Qatar Have Cost", *Al Monitor*, 22 Nisan 2013.
- 66 "Qatar to ease Palestinian debt, peace talks intensify: Kerry", *Reuters*, 21 Ekim 2013.
- 67 Nidal Al-Mughrabi, "Cornered Hamas looks back at Iran, Hezbollah", *Reuters*, 20 Ağustos 2013.
- 68 "General Assembly Grants Palestine Non-Member Observer State Status at UN", 29 Kasım 2012, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=43640#UVHxnTfQPSc>.
Konuyla ilgili ayrıntılar için bkz. M. Cüneyt Özşahin, "Filistin 2012", *Ortadoğu Yıllığı*, İstanbul, Açılım Kitap, 2013, s.104.
- 69 "Palestine casts first vote at UN", *Al Jazeera*, 18 Kasım 2013.
- 70 Inna Lazareva, "Palestinian Authority threatens Israel with The Hague over settlement building", *The Telegraph*, 27 Aralık 2013.